

М.Ю. Мироненко

д. держ. упр., професор кафедри фінансів
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

О.П. Демченко

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Н.В. Філіпова

к.е.н., доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту
організацій Чернігівського національного технологічного університету.

СУЧАСНА СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглянуто проблеми та перспективи формування ресурсної бази банків. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо регулювання діяльності комерційного банку. Наведені економічні нормативи, що застосовуються у регулюванні діяльності банків. Визначено склад, призначення компонентів фінансової звітності.

Ключові слова: банк, ресурсна база банку, управління, капітал, ефективність.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та мінливості кон'юнктури ринку, одним з пріоритетів стратегічного розвитку банків є підвищення рівня забезпеченості фінансовими ресурсами для зміцнення конкурентоспроможності банків та відновлення лояльності з боку економічних агентів. Нарощування фінансових ресурсів банківської системи проголошено НБУ головною стратегічною метою у реформі її оновлення, яка має стати запорукою успішних макроекономічних перетворень. Формування гнучкої та ефективної системи управління фінансовими ресурсами банку є запорукою забезпечення надійності фінансової установи.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення нормативно-правового механізму формування ресурсної бази банків в умовах фінансово-економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність банківських ресурсів поглиблено розглядалась такими вітчизняними та зарубіжними науковцями, як М. С. Алілуйко, С. Г. Арбузов, Ю. М. Галіцейська, І. В. Дрогоруб, О. В. Дзюблюк, С. В. Землячов, І. С. Кирилейза, М. О. Коваленко тощо. Дослідження присвячені формуванню ресурсної бази банків проводили Н. В. Бова, М. Ю. Вернидуб, Л. А. Зверук, С. О. Кушнір, Ю. О. Самура та інші. Разом з тим, остаточно вирішити весь комплекс проблем пов'язаний з формування та ефективним використанням ресурсної бази банків доволі складно, особливо під постійним впливом політичних, фінансово-економічних, глобалізаційних та міжнародних факторів. Тому важливого значення набувають дослідження спрямовані на забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

Викладення основного матеріалу. В сучасних умовах нагальної важливості набуває питання реструктуризації банківської системи, розвитку механізмів забезпеченості фінансовими ресурсами, а також вдосконалення системи надання банківських послуг. Національним банком України

розроблено план заходів щодо реорганізації банківської системи до 2020 р., головними цілями якої є забезпечення фінансової стійкості банківського сектора та макроекономічної стабільності, активізація банківської діяльності для стимулювання економічного зростання, подальше використання стандартів ЄС та міжнародного досвіду в організації роботи вітчизняних банків. Все це сприятиме вирішенню проблеми пошуку нових засобів забезпечення фінансової стійкості банків з метою пристосування їх діяльності до очікуваних глобальних економічних змін.

При проведенні комплексної оцінки діяльності банку можна використовувати всі види облікової, планової, фінансової, довідкової, статистичної, методичної та інших видів інформації. Однак, основою інформаційно-методичного забезпечення діяльності банків України є нормативно-законодавча база.

Головну ланку в системі управління та контролю діяльності банківської сфери відведено центральному банку. Національний банк України – це особливий орган державного управління, статус, повноваження та функції якого визначені Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» [1] від 20 травня 1999 року № 679-ХІV та іншими нормативно-правовими актами.

Закон України «Про Національний банк України» визначає правові основи діяльності НБУ. Основними функціями НБУ, відповідно до чинного законодавства є: підтримання стабільності національної грошової одиниці; ведення єдиної державної політики у галузі грошово-кредитного обігу; робота над складанням, прогнозуванням, плануванням та методологічним забезпеченням платіжного балансу; накопичення та зберігання золотовалютних фондів країни; виступає емісійним центром; здійснення контролю та моніторингу банківської діяльності тощо [26]. З метою регулювання процесу формування банківських ресурсів у достатньому обсязі на НБУ покладаються наступні функції: визначення та регулювання норм обов'язкового резервування, надання кредитів-рефінансування, встановлення облікової ставки для банків [2]. Національний банк встановлює правила, форми, стандарти розрахунків банків та суб'єктів господарювання у процесі грошового обігу [3]. Таким чином, НБУ здійснює регулювання та контроль за дотриманням банківськими установами відповідного законодавства та інших чинних нормативно-правових актів.

Огляд базових нормативно-правових актів щодо регулювання механізму формування банківських ресурсів подано у табл. 1.

Закон України «Про банки та банківську діяльність» [1] від 7 грудня 2000 року № 2121-ХІV визначає структуру банківської системи України, економічні, правові та організаційні засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банківських установ. Тобто при формуванні ресурсного забезпечення банк керується насамперед статтями відповідного Закону, адже тут містяться основні положення про формування власного капіталу, поряд його створення тощо.

Таблиця 1. Нормативно-правове забезпечення дослідження ресурсної бази комерційного банку

№	Документ	Зміст	Сфера використання
1	Конституція України (Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року)	Сукупність фундаментальних засад функціонування банківського сектору.	Забезпечення діяльності банків.
2	Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-ХІV	Визначено статус і функції НБУ, його роль в регулюванні банківського сектору.	Регулювання банківської діяльності.
3	Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-ХІV	Цей Закон визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків.	Забезпечення банківської діяльності.
4	Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 року № 4452-ХVІІ	Захист прав користувачів банківськими послугами та продуктами.	Забезпечення функціонування системи гарантування вкладів.
5	Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-ХІV	Створення правових основ у сфері надання фінансових послуг.	Забезпечення банківської діяльності.
6	Закон України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» від 23 березня 2017 № 1985-ХІХ	Цей Закон спрямований на забезпечення стабільності банківської системи шляхом оптимізації процедур реорганізації та капіталізації банків.	Забезпечення банківської діяльності.
7	Закон України «Про споживче кредитування» від 12 червня 2017 № 1734-ХІХ	Цей Закон визначає загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері.	Забезпечення кредитування банківської діяльності

Нормативно правові та інші акти НБУ визначають основні положення, зміст та основи діяльності банків на території України.

Згідно постанови Правління Національного банку України від 6 серпня 2014 року № 464 «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру», нині діючі банки зобов'язані сформулювати свій статутний капітал не менше встановленого рівню, що дорівнює 200 млн. грн. (рис. 1).

Згідно із законом України «Про банки та банківську діяльність» [4], мінімальний розмір регулятивного (статутного) капіталу банку, що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 року, має становити 500 мільйонів гривень. Розмір статутного капіталу буде щорічно збільшуватись для банківських установ, які отримали ліцензію до 11 липня 2014 року.

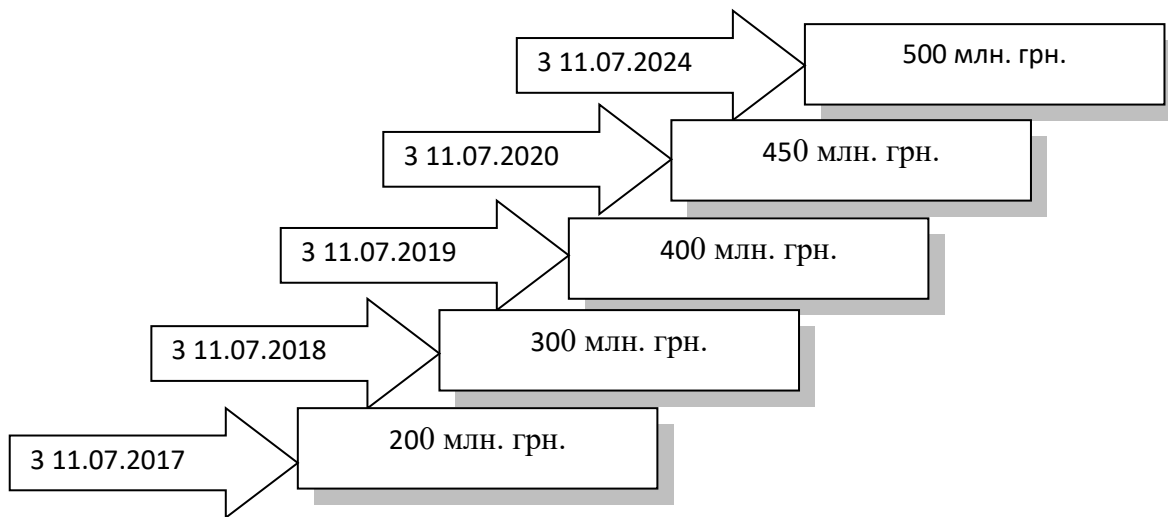

Рис. 1. Графік пришвидшення рівня докапіталізації банків України [4]

Згідно постанови Правління Національного банку України від 11 грудня 2014 року № 4806 «Про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні» норматив обов'язкового резервування – це встановлений Нацбанком у процентному значенні розмір обов'язкових резервів до зобов'язань щодо залучених банком коштів. Об'єктом тут виступає склад зобов'язань банку. Обов'язковому резервуванню підлягають усі залучені банком кошти, за винятком кредитів, залучених від банків-резидентів, коштів, залучених від міжнародних фінансових організацій, а також коштів, залучених на умовах субординованого боргу [5].

Для усіх банків встановлюються єдині нормативи та порядок визначення, формування і зберігання обов'язкових резервів. Національний банк може встановлювати для різних видів зобов'язань диференційовані нормативи обов'язкового резервування. Наразі діють наступні нормативи обов'язкового резервування, відповідно до чинного законодавства:

- за коштами вкладів юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах на вимогу і коштами на поточних рахунках – 6,5%;
- за строковими коштами і вкладями (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах – 3%.

Банки мають зберігати весь обсяг обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку банку в Національному банку. В той же час банки мають забезпечити зберігання не менше 40% від суми обов'язкових резервів на початок кожного операційного дня.

У статті 58 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків Національний банк, встановлює для них обов'язкові економічні нормативи [1]. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком [2].

Класифікація економічних нормативів представлена у таблиці 2.

Важливим джерелом інформації при дослідженні діяльності банківського сектору та окремої структурної одиниці є аналіз фінансової звітності.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»[24], фінансова звітність банків складається на підставі Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою НБУ від 28 серпня 2001 року № 368 (зі змінами та доповненнями) [5] та Інструкції про складання річного фінансового звіту банків України, затвердженої Постановою НБУ від 26 грудня 2001 року № 545 (зі змінами та доповненнями) [6].

Таблиця 2. Економічні нормативи, що застосовуються у регулюванні діяльності банків

Економічні нормативи	Нормативи банківського капіталу	мінімального розміру банківського регулятивного капіталу	H1	0,5 млрд. грн.
		адекватності (достатності) регулятивного капіталу	H2	не менше 10%
	Нормативи банківської ліквідності	миттєвої ліквідності	H4	не менше 20%
		поточної ліквідності	H5	не менше 40%
		короткострокової ліквідності	H6	не менше 60%
	Нормативи банківського кредитного ризику	максимального розміру ризику на кожного контрагента	H7	не більше 25%
		великих кредитних ризиків банку	H8	не більше 8-кратного розміру регулятивного банківського капіталу
		максимального розміру банківського кредитного ризику по операціях з пов'язаними особами	H9	не більше 25%
	Нормативи банківського інвестування	в цінні папери за кожною банківською установою	H11	не більше 15%
		загальної суми інвестування	H12	не більше 60%

Найбільш вичерпною і змістовною є річна фінансова звітність. Загальну характеристику фінансової звітності у розрізі статей подано у табл. 3.

Фінансову звітність банків використовують для аналізу й управління їхньою діяльністю, визначення таких важливих показників як ліквідності, платоспроможності, рентабельності, управління банківськими ресурсами, аналізу банківського прибутку.

Процес формування і використання банківських ресурсів закріплене правовою базою, що охоплює широке коло документів. При аналізі та дослідженні діяльності банківського сектору доцільно приділяти увагу нормативно-правовому забезпеченню, яке відображає основні засади

діяльності, розподіл економічних прав та обов'язків між учасниками ринку, дозволяє встановити відхилення від нормативних значень показників діяльності банку та системи в цілому.

Таблиця 3. Склад і призначення компонентів фінансової звітності банків [6]

Компоненти звітності	Призначення
1. Баланс	надання інформації про фінансовий стан банку на звітну дату.
2. Звіт про фінансові результати	надання інформації про доходи, витрати та фінансові результати від діяльності за звітний період.
3. Звіт про рух грошових коштів	надання інформації про надходження і вибуття грошових коштів унаслідок операційної, інвестиційної та фінансової діяльності впровадження звітного періоду.
4. Звіт про власний капітал	надання інформації про зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду.
5. Примітки до фінансових звітів	виклад облікової політики та пояснення інформації, наведеної у кожному фінансовому звіті.

Вивчення та подальше удосконалення правової бази становлять передумови для ефективного розвитку банківської системи, формування сприятливого клімату на вітчизняному фінансовому ринку та, як наслідок, оздоровлення економіки країни в цілому.

Важливе значення для розвитку банківського законодавства має концепція розвитку банківської системи України, яка повинна містити основні напрями та шляхи вдосконалення банківського законодавства. Зокрема, актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспекті є питання його кодифікації. В розробленому творчим колективом НБУ проекті концепції розвитку банківської системи України передбачається створити на основі всіх діючих законодавчих і нормативних документів систематизований Кодекс нормативних актів щодо банківської діяльності, постійно підтримуючи його в робочому стані та знайомлячи з ним всі банки України.

Істотне місце в удосконаленні банківського законодавства – займає вирішення на законодавчому рівні таких питань: про банківську таємницю, страхування депозитів та кредитів, про державну скарбницю України, організацію та порядок роботи банківської системи в особливий період, про систему державного банківського аудиту, про відповідальність банків за незаконні банківські операції, про дочірній банк та інші кредитні установи (фінансові та холдингові компанії), про банкрутство і неспроможність кредитних установ, про механізм реорганізації банків, про правове забезпечення електронних платіжних систем, про систему страхування банківських цінностей під час їх зберігання та перевезення тощо.

Робота щодо вдосконалення банківського законодавства не обмежується прийняттям лише законів, необхідне й нормативне регулювання окремих сфер банківської діяльності та їх відносин із клієнтами (розрахункових, кредитних,

валютних та ін.), формування спеціального механізму реалізації тих чи інших положень у банківській сфері (йдеться про формування кредитно-фінансового інституту трастових операцій, про порядок виконання заставних зобов'язань при неповерненні кредитів, про лібералізацію валютних операцій — переказ іноземної валюти за кордон або залучення іноземних інвестицій, упорядкування засад вексельного обігу, врегулювання інституту арешту коштів банків та ін.).

Аналіз чинного банківського законодавства свідчить, що воно знаходиться ще на етапі становлення і розвитку та неповною мірою відповідає сучасному етапу ринкової економіки.

Важливу роль в розвитку національного банківського законодавства повинен відіграти процес міжнародного співробітництва у сфері правового регулювання банківської діяльності, адаптації його до відповідного законодавства Європейського Союзу, поступового приведення нормативних актів України до Європейських стандартів.

Висновки. Отже, чинне національне банківське законодавство в цілому знаходиться на прогресивному напрямі та підпорядковується меті регулювання ринкової економіки. Однак найважливішою його проблемою залишається завдання розширення та якісного розвитку правового фундаменту управління банківською системою і банківською діяльністю, а також відповідності сучасного національного банківського законодавства міжнародним банківським стандартам.

Список використаних джерел:

1. Банківські операції : навч. посіб. для сам. вивч. / уклад. С.В. Башлай. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 142 с.
2. Галицейська, Ю. М. Ресурсна політика комерційних банків: навч. посіб. / Ю. М. Галицейська. – Тернопіль : Астон, 2014. – 185 с.
3. Дубровін О. В. Вплив банківського капіталу на фінансову безпеку держави / О. В. Дубровін // Економіка і регіон. – 2015. – № 5. – С. 15-19.
4. Ігнатишин М. В. Ресурсна база комерційних банків та її роль у механізмі розвитку банківського бізнесу / М. В. Ігнатишин // Науковий вісник МДУ. Серія «Економіка». – 2017. – Вип. 1(7). – С. 205-209.
5. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В.В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – 217 с.
6. Остапенко А. С., Повод Т. М. Оцінка ресурсної бази банківської системи України / А. С. Остапенко, Т. М. Повод // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – №16. – С. 768-772.
7. Стратегія розвитку державних банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/derzhavni-banki-ukraini/strategija-rozvitku>
8. Трудова М.Є. Інноваційні перспективи розвитку банківської системи України. – Економіка і суспільство. Мукачевський держуніверситет. – 2016. – Вип. 3. – С. – 485-489.